

Qualitative distinction of congeneric and introgressive mangrove species in mixed patchy forest assemblages using high spatial resolution remotely-sensed imagery (IKONOS) (F. Dahdouh-Guebas et al.), *Ordinal relationships of pleurocarpous mosses, with special emphasis on the Hookeriales* (W. R. Buck et al.), *The fern genus Polystichum (Pteropsida: Dryopteridaceae) in Macaronesia* (J. P. Roux), *A new species of the wild banana genus, Musa (Musaceae), from Borneo* (K. Meekeong, M. Häkkinen), *Biodiversity assessment of trees in five inland tropical dry evergreen forests of peninsular India* (S. Mani, N. Parthasarathy), *The phylogenetic distribution of resupinate forms across the major clades of mushroom-forming fungi (Homobasidiomycetes)* (M. Binder et al.), *A revision of some Old World moss taxa in the Syrrhopodon prolifer complex (Musci: Calymperaceae), and a new species from Malawi* (L. T. Ellis), *A revision of the desert shrub Fagonia (Zygophyllaceae)* (B.-A. Beier). Ze względu na aktualność prezentowanych zagadnień, jak i zakres tematyczny, przedstawiane czasopismo zapewne spotka się w Polsce z dużym zainteresowaniem.

Czasopismo *Systematics and Biodiversity* jest kwartalnikiem; wydawane jest w formacie zbliżonym do A4 (295×210 mm) na wysokiej klasy półmatowym papierze kredowym umożliwiającym wierną reprodukcję materiału ilustracyjnego. Cena prenumeraty rocznej dla instytucji wynosi 140,00 GBP (wersja drukowana i elektroniczna) lub 126,00 GBP (wersja elektroniczna). Spisy treści poszczególnych numerów, a także dodatkowe informacje zamieszczone zostały na stronie internetowej czasopisma pod adresem http://www.nhm.ac.uk/business-centre/publishing/det_sysbio.html.

Redaktor naczelny: Dr. Brian Rosen
Department of Zoology
The Natural History Museum
Cromwell Road
London SW7 5BD
United Kingdom
Email: B.Rosen@nhm.ac.uk

Jan J. WÓJCICKI

RECENZJE • BOOK REVIEWS

GRANDTNER M. M. *Elsevier's dictionary of trees. Volume 1: North America. Latin, English, French, Spanish and other languages*. Elsevier, Amsterdam, 2005. 1529 str., 1 mapa. Oprawa twarda, format 24,5 × 17,0 cm. Cena: 125 EURO. ISBN 0-444-51784-7.

Wydawnictwo Elsevier od dawna publikuje serie słowników z różnych dziedzin, w tym również obejmujące liczne działy biologii. Omawiany słownik, a dokładniej pierwszy jego tom, jest zapowiedzią pięciu woluminów poświęconych drzewom świata. Ukazanie się pierwszego z nich, poświęconego drzewom Północnej Ameryki, o objętości ponad półtora tysiąca stron, zapowiada jako całość bezprecedensowe, monumentalne dzieło. Z przedmowy dowiadujemy się, że prace nad pozostałymi częściami są dość mocno zaawansowane, tak że w roku 2006 ma ukazać się nie mniej okazałej objętości tom 2, poświęcony drzewom Południowej Ameryki. Później, co 2 lata będą kolejno wydawane: tom 3 (Eurazja), tom 4 (Afryka) i w roku 2012, jako ostatni, tom 5 obejmujący Oceanię. Wydawca i autor słownika podkreślają, że publikowane dzieło będzie pierwszym pełnym, światowym inwentarzem, obejmującym wszystkie naturalnie występujące drzewa pięciu kontynentów, a jest ich – jak trochę niedyskretnie zdradza główny autor – ponad 60 tys. taksonów. Omawiany tom odnoszący się do Ameryki Północnej odnotowuje 8778 taksonów (w tym 6918 gatunków), należących do 1048 rodzajów i 151 rodzin. O bogactwie północnoamerykańskiej dendroflory świadczy obecność 1412 gatunków drzew endemicznych, jak również występowanie 324 podgatunków i 488 odmian związanych jedynie z omawianym kontynentem. Niestety książka przynosi również informacje, że aż 152 gatunki są zagrożone wyginięciem.

Układ tekstu jest niezwykle przejrzysty dzięki przyjętemu alfabetycznemu porząd-

kowi łacińskich nazw rodzajowych. W obrębie rodzaju wymienione są kolejno znane gatunki, dalej zaś taksony niższej rangi. Obok nazw obowiązujących i zgodnych z zasadami nomenklatury podano bogatą synonimikę i odsyłacze do literatury. Dla każdego gatunku znajdujemy bogaty, jak w tego rodzaju wydawnictwie, zestaw ogólnych informacji. Zaczyna się on krótkim opisem rozmieszczenia drzew w Ameryce Północnej i poza jej granicami, dalej podaje ogólne wymagania siedliskowe, przeciętną wysokość drzewa, rodzaj ulistnienia oraz sposoby wykorzystania praktycznego, głównie w leśnictwie i drzewnictwie. Dla botanika ważne są przedstawione informacje o stanie i przyczynach zagrożenia taksonów. Po tych danych związanych z biologią drzewa, podano nazwy gatunkowe używane w języku angielskim, francuskim, hiszpańskim. Daje się tu zauważyć w wielu przypadkach bogactwo regionalnego i lokalnego nazewnictwa angielskiego (szczególnie dla gatunków rosnących w Stanach Zjednoczonych) i nazw francuskich (używanych w Kanadzie, szczególnie w prowincji Quebec). W licznych przypadkach podano również dostępne dla taksonu nazwy włoskie, niemieckie i inne. Opis gatunku kończą nazwy komercyjne znane dla drzewa i otrzymywanych z niego produktów. Podstawowy słownik kończy się na str. 990, po czym znajduje się prawie 300 stronicowa część zestawionych synonimów nazw łacińskich wraz z odnośnikiem do tekstu głównego. Książkę kończy pięć słowników dodatkowych zawierających nazewnictwo angielskie, francuskie, hiszpańskie, nazwy w innych językach oraz słownik nazw komercyjnych. Omawiany tom 1. został opublikowany po 15 latach pracy profesora ekologii leśnej M. M. Grandtnera w Laval University (Quebec), korzystającego z pomocy i rad ponad 100 ekspertów, znawców szeroko rozumianej dendrologii. Wartości omawianego zamierzenia i pierwszego jego rezultatu inicjującego 5 tomowy cykl nie da się przecenić jako materiału źródłowego dla botaników, leśników, dendrologów i innych badaczy (jak również amatorów) interesujących się roślinami drzewiastymi.

Zgodnie z zapowiedzią inicjatora i autora tego niezwykłego i pracowitego dzieła, na pozostałe tomy zainteresowani czytelnicy nie będą musieli zbyt długo czekać. Należy życzyć autorowi (*nota bene* bardzo dobrze znanemu wielu botanikom polskim!), aby zapowiedziane terminy zostały dotrzymane, tzn. aby cały pięciotomowy zestaw mógł być dostępny w roku 2012. Trudno, niestety, rekomendować kupno słownika indywidualnemu czytelnikowi, gdyż cena – jak zwykle w przypadku wydawnictwa Elsevier – jest dość odstraszaająca. Natomiast słownik ten powinien znaleźć się w naszych bibliotekach botanicznych i leśnych oraz wszędzie tam, gdzie czytelnicy szukają informacji o biologii, poprawnym nazewnictwie i różnorodności botanicznej najokazalszych przedstawicieli flory.

Jerzy FABISZEWSKI

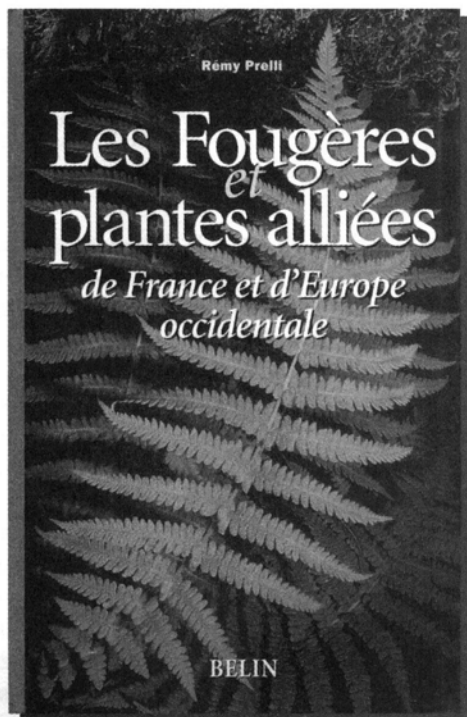
PRELLI R. (współpraca: M. BOUDRIE), *Les fougères et plantes alliées de France et d'Europe occidentale*. Belin, Paris, 2001. 432 str. Liczne barwne fotografie, rysunki i mapy. Format 18 × 28,5 cm. Cena: 39,48 EURO. ISBN 2-7011-2802-1.

W roku 2001 ukazało się długo oczekiwane drugie wydanie monografii pt. „Paprocie i pokrewne rośliny Francji i Europy Zachodniej” pióra Rémy Prelliego (pierwsze wydanie opublikowano w 1981 r.). Nie dziwi fakt, że napisania pracy o *Pteridophyta* Europy podjął się botanik francuski. Flora paprotników Francji jest bowiem najbogatsza w Europie (116 taksonów), co wiąże się z różnorodnością klimatów i biotopów tego kraju (tradycyjnie wyróżnia się „cztery flory Francji” – nizinną, atlantycką, górską i śródziemnomorską).

Pracę rozpoczynają rozdziały wstępne: w pierwszym znajdują się wiadomości ogólne o paprotnikach, a w drugim przegląd systematyczny taksonów współczesnych. Autor przyjmuje cztery niezależne gromady (paprotniki są w tym ujęciu nieformalną grupą, a nie taksonem): *Psilotophyta*, *Lycopodiophyta* (z rzę-

dami *Lycopodiales*, *Selaginellales* i *Isoëtiales*), *Equisetophyta* i *Polypodiophyta* (*Marattiales*, *Ophioglossales*, *Osmundales*, *Filicales*, *Marsileales* i *Salvinales*). Następnie podane są krótkie charakterystyki każdej z grup (morfologia, anatomia, ekologia) i cech, na których opiera się system gromady paprociowych. Rozdział 3 dotyczy ewolucji paprotników i roli jaką odegrała hybrydyzacja i poliploidyzyzacja w tym procesie. W rozdziale 4 autor przedstawia zagadnienia ekologii paprotników. Zasadnicza – systematyczna – część pracy zawiera opisy 144 gatunków paprotników zaliczonych do 46 rodzajów i 21 rodzin (*Psilotaceae*, *Lycopodiaceae*, *Selaginellaceae*, *Isoëtaceae*, *Equisetaceae*, *Ophioglossaceae*, *Osmundaceae*, *Pteridaceae*, *Hymenophyllaceae*, *Dicksoniaceae*, *Dennstaedtiaceae*, *Thelypteridaceae*, *Aspleniaceae*, *Woodsiaceae*, *Dryopteridaceae*, *Davalliaceae*, *Blechnaceae*, *Marsileaceae*, *Salviniaceae*, *Azollaceae*). W opracowaniu uwzględniono wszystkie gatunki występujące w stanie naturalnym w Europie, a także taksony zawleczone do Francji. Do oznaczania paprotników służy trójstopniowy klucz (w kolejnych etapach dochodzi się do rzędu, rodzaju i gatunku). Opisy poszczególnych rodzin, rodzajów i gatunków przygotowano w oparciu o jednolity schemat. Dla każdego gatunku podano nazwę łacińską (wraz z etymologią) i francuską, opis (ze zwróceniem uwagi na gatunki podobne), dane ekologiczne, rozmieszczenie we Francji (z mapą, na której przedstawiono status gatunku w poszczególnych departamentach według klucza: roślina częsta / nieczęsta / kilka stanowisk / stanowiska podane przed 1980 r. / przed 1950 r.), w Europie i na świecie. Zwięzłe opisy uzupełniają kolorowe fotografie dobrej jakości, a ważniejsze cechy anatomiczne zilustrowane zostały barwnymi rycinami.

Ostatni rozdział dotyczy mieszańców międzygatunkowych i międzyrodzajowych znanych z terenu Europy Zachodniej. Przedstawiono w nim skrócone opisy wszystkich mieszańców, niektóre zilustrowano. Zamieszczono ponadto kompletne „drzewa genealogiczne” przedstawiające przypuszczalne relacje w obrębie naj-



trudniejszych rodzajów (*Equisetum*, *Cheilanthes*, *Polypodium*, *Polystichum*).

Jakkolwiek Rémy Prelli zajmuje się przede wszystkim paprotnikami Francji i dla tego właśnie obszaru podał ich najdokładniejsze charakterystyki, to jednak informacje o paprotnikach występujących na obszarze całej tytułowej „Europy Zachodniej” są zestawione nader rzetelnie. Przykładowo, dla Polski autor podaje 70 gatunków paprotników (w ostatnim wydaniu *Krytycznej listy roślin naczyniowych Polski* – Mirek *et al.* 2002, uwzględniono 79 gatunków łącznie z efemerofitami).

O wysokim poziomie merytorycznym omawianej pozycji i aktualności zamieszczonych w niej informacji świadczy obfita, starannie dobrana bibliografia. Można żałować jedynie tego, że szczegółowemu omówieniu ewolucji paprotników na poziomie gatunków nie towarzyszy choćby krótka wzmianka o pochodzeniu taksonów ponadgatunkowych. Pewnym utrudnieniem dla bardziej wymagającego czytelnika jest też brak nazwisk autorów przy nazwach łacińskich taksonów w części systematycznej

– danych tych trzeba szukać w indeksie na końcu książki. Usterki te w niczym jednak nie umniejszają wartości książki.

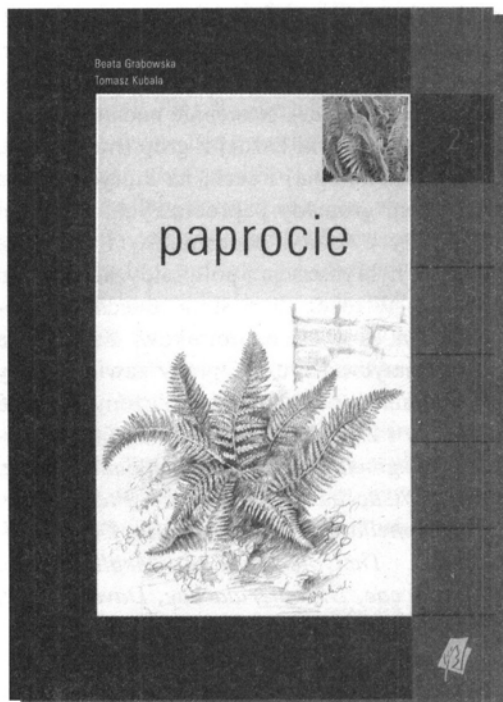
Adam T. HALAMSKI

GRABOWSKA B., KUBALA T. *Paprocie*, Officina Botanica, Kraków, 2005. 44 str., 205 fot., opr. miękka, format 21,0 × 29,7 cm. Cena: 25,00 PLN. ISBN 83-922115-8-8.

Do rzadkości w polskim piśmiennictwie należą pozycje, które wprowadzałyby czytelnika zainteresowanego uprawą paproci w świat ozdobnych gatunków z tej grupy roślin.

Dlatego też powitano z radością opracowanie pt. *Paprocie*, w którym przystępnie podane zostały podstawowe informacje o uprawie, wymaganiach siedliskowych, rozmnażaniu i pielęgnacji paproci gruntowych. Jednak zasadniczym walorem tej książki jest doskonała dokumentacja fotograficzna, ukazująca cechy gatunkowe paproci europejskich i uwzględniająca cechy licznych form i kultywarów znajdujących się od lat w uprawie. Praca podzielona jest na dwie części: pierwszą – wprowadzającą oraz drugą – ilustracyjną, liczącą 174 fotografie. Całość tworzy rodzaj atlasu zachęcającego lub wręcz ośmielającego amatorów i miłośników paproci do identyfikowania roślin we własnym ogrodzie, a nawet tych, znajdujących się jeszcze w szkółce u sprzedawcy czy w oglądanej właśnie cudzej kolekcji.

Przepiękne kolorowe zdjęcia wykonano wiosną i wczesnym latem, kiedy paprocie były najbardziej „fotogeniczne” i urzekały urodą bujnego, zdrowego ulistnienia. Naturalne tło fotografii: suche liście, gleba, glazy, pnie drzew oraz sąsiedztwo innych roślin są dodatkowym walorem ozdobnym tego albumu. W kadrach fotografii ujęto najbardziej charakterystyczne cechy fenotypowe, co wymagało wyselekcjonowania spośród najczęściej uprawianych kultywarów ich typowych okazów, o prawidłowym pokroju blaszki liściowej. Gatunki i kultywary, podane w układzie alfabetycznym, obejmują



28 rodzajów, 78 gatunków i 55 form. W atlasie zabrakło jednak spisu prezentowanych roślin, nieodzownego przy szybkim odszukiwaniu paproci interesującej czytelnika.

Bardzo interesująco rozwiązano graficzne tło stron, na których w urozmaicony sposób rozmieszczono fotografie całych roślin lub fragmentów ich ulistnienia. Na obwolucie okładki znalazło miejsce objaśnienie dla 31 piktogramów znajdujących się pod fotografiami. Rysunki te informują o wymaganiach uprawowych i pielęgnacyjnych omawianych gatunków, a także podają ich charakterystykę, np. wysokość. Oprócz ogólnie stosowanych symboli, autorzy próbowali (nie zawsze fortunnie) dostosować terminologię paproci do znaków przeznaczonych dla roślin kwiatowych, oznaczając np. kwiatkiem – termin zarodnikowania lub proponując własne oznaczenia, nie występujące dotychczas w innych opracowaniach.

W większości opracowań tego rodzaju autorzy unikają podawania terminu zbioru zarodników. I słusznie, bowiem zależy on ściśle od przebiegu warunków pogody. W upalne, suche

lata zarodnikowanie zaczyna się wcześniej i kończy szybko. U gatunków wysadzonych na stanowiskach słonecznych zarodniki wcześniej dojrzewają i rozsiewają się, natomiast paprocie uprawiane w cieniu, a zwłaszcza podlewane i nawożone, niewątpliwie dłużej wytwarzają nowe liście, co ma wpływ na wydłużenie okresu ich zarodnikowania. W omawianym atlasie podano terminy zbioru zarodników, określając np. wrzesień jako termin zbioru zarodników dla całego rodzaju *Dryopteris*. Termin ten może okazać się zbyt późny, zwłaszcza że u nerczownicy samczej *Dryopteris filix-mas* zarodniki zaczynają dojrzewać już pod koniec czerwca, a ich wysiew trwa do połowy, rzadziej do końca sierpnia. Oprócz paproci z rodzaju *Osmunda*, które kończą rozsiewanie zarodników w połowie czerwca oraz *Cystopteris*, kończących zarodnikowanie w połowie lipca, dla wielu gatunków optymalne byłoby podanie lipca jako najpewniejszego terminu zbioru zarodników, wówczas kiedy są one już dojrzałe, ale jeszcze zamknięte w zarodniach.

Do nazewnictwa łacińskiego licznych taksónów zamieszczonych w pracy wkradło się kilka drobnych błędów, np. końcówka nazw łacińskich form ozdobnych jęczyznika *Phyllitis scolopendrium*, która powinna kończyć się na -um (*Crispum*, *Marginatum*, *Cristatum*, *Sagittatum*, *Muricatum* itp.) kończy się na -a (*Crispa*, *Marginata* i.t.d.). Okazuje się jednak, że nawet u autorów podstawowych podręczników dotyczących upraw, występuje znaczna rozbieżność w pisowni nazw ozdobnych form jęczyznika i chociaż reguły gramatyczne języka łacińskiego rozciągają się na nazewnictwo botaniczne, nie zawsze są one respektowane. Na brak porządku w nazewnictwie paproci ma wpływ także nie stosowanie się do nomenklatury obowiązującej w dziele *Flora Europaea*.

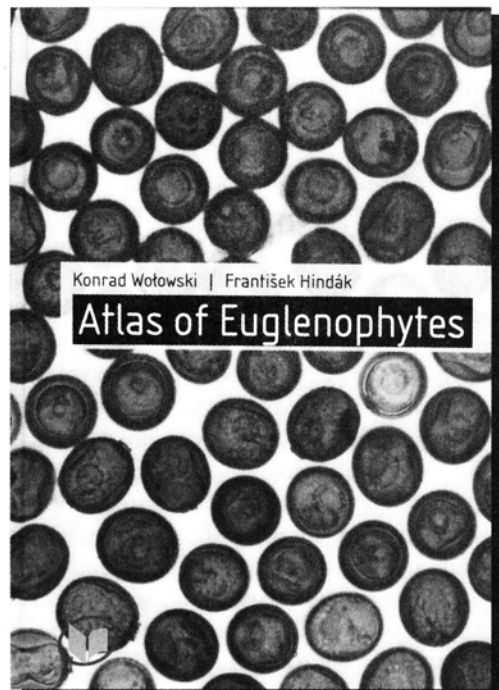
Przy prezentacji rodzaju *Dryopteris* także pojawiły się błędy, np. *D. blandfordii* (nie *blanfordii*), *D. dilatata* 'Lepidota cristata', a nie 'Lepidota Crispa Cristata'; *Dryopteris filix-mas* 'Crispa perfecta' (nie *pefecta*); *D. sichotensis* (nie *schichotensis*), *Polypodium vulgare* 'Bifido-cristatum' (nie *Bifidum Cristatum*). Te drobne błędy w niczym nie umniejszają wartości

omawianego opracowania. Z pewnością zostaną one usunięte w kolejnym wydaniu tego jakże potrzebnego atlasu, którego pierwszy nakład został już wyczerpany.

Elżbieta ZENKTELER

WOŁOWSKI K., HINDÁK F. *Atlas of Euglenophytes*. VEDA, Publishing House of the Slovak Academy of Sciences, Bratislava, 2005. 136 str., 417 fot., opr. twarda, format 21,5 × 30,2 cm. Cena: 49 EURO. ISBN 80-224-0836-0.

W stosunkowo krótkim czasie, jak na tego typu opracowania, w wydawnictwie Słowackiej Akademii Nauk ukazał się drugi atlas fotograficzny, tym razem poświęcony eugleninom (poprzedzał go wydany w 2001 roku atlas sinic autorstwa prof. F. Hindáka). Te mikroskopijne, jednokomórkowe organizmy chętnie zasiedlające drobne, często wysychające zbiorniki wodne, ze względu na to, że występują w bardzo różnych siedliskach, są coraz częściej zamieszczane na



różnych listach organizmów wskaźnikowych i dlatego dobrze się stało, że ukazał się ilustrujący je atlas fotograficzny, prezentujący aż 417 oryginalnych, autorskich barwnych i czarno białych fotografii. W olbrzymiej większości są to zdjęcia żywych euglenin wykonane w mikroskopie świetlnym. Poprzedzają je klucze do oznaczania opatrzone krótkimi opisami 15 rodzajów i 160 taksonów (130 w randze gatunku oraz 30 odmian i form). Opis systematyczny poprzedza słownik wyjaśniający znaczenie 66 używanych angielskich terminów i, co ważne, także z ich polskimi i słowackimi odpowiednikami. Czternaście z tych terminów zostało też odpowiednio zilustrowanych na pierwszych czterech i kilku kolejnych zdjęciach przedstawicieli rodzaju *Euglena*, *Phacus*, *Lepocinclis* i *Trachelomonas* (zdjęcia 1–4, 6, 56–57). Książkę otwiera rozdział krótko opisujący grupę omawianych organizmów, w którym można znaleźć informacje paleologiczne, o strukturze komórek, rozmnażaniu, ekologii oraz uwagi pomocne podczas zbierania, oglądania pod mikroskopem i hodowania euglenin.

Jak można przeczytać we wstępie, wyboru gatunków dokonano w oparciu o próby zebrane na obszarze Słowacji (głównie) i Polski. Z lektury wyjaśnień do ilustracji i opisów fotografii wynika jednak, że uzupełniono je także fotografiami euglenin z Albanii oraz z Austrii i Czech. Wprawdzie „Atlas” nie prezentuje wszystkich taksonów spotykanych na Słowacji i w Polsce (co wynika w prosty sposób z założenia o publikowaniu wyłącznie własnych, dotąd niepublikowanych zdjęć), to jednak opisuje nie tylko wiele najczęściej spotykanych na terenie Europy Środkowej gatunków, ale także aż 33 nowe taksony dla Słowacji. Szkoda, że na tę informację można natknąć się dopiero w indeksie, a nie w części taksonomicznej. Szkoda też, że występowanie poszczególnych taksonów opisane jest tak lapidarnie (sprowadza się faktycznie do jedno- lub dwuwyrzowego określenia) i nie rozbudowano go chociażby o krótki opis rozmieszczenia ich w Europie, a przede wszystkim na Słowacji i w Polsce, oraz o ich preferencjach siedliskowych.

Fykologa, ale chyba nie tylko, zachwyca rewelacyjne wręcz zdjęcia, ukazujące nie tylko najczęściej oglądany na rysunkach „statyczny” kształt komórek, ale też ich olbrzymią metaboliczność (ciągłe zmiany kształtu żywych komórek) u niektórych gatunków, a także zmienność kształtu gatunków mniej metabolicznych i różny stan fizjologiczny u kilku taksonów (np. odmiany *Euglena acus*: *acus*, *longissima* i *hyalina* na zdjęciach 5–12). Doskonałe fotografie i opisy taksonomiczne sprawiają, że atlas z całą pewnością trafi nie tylko, jak to z ogromną (a przesadną chyba) skromnością zakładają Autorzy, w ręce uczniów szkół i studentów oraz badaczy hobbystów, ale bez wątpienia będzie on także „przydatny w pracy specjalistów hydrobiologów, fykologów”. Atlas euglenin z całą pewnością jest cennym nawiązaniem do wcześniejszych polskich i słowackich publikacji z dziedziny taksonomii glonów.

Andrzej HUTOROWICZ

MAKAROVA I. V. (red.), *Diatomovye vodorosli Rossii i sopredel'nykh stran, iskopaemye i sovremennye*. Tom. II, Vyp. 3. *Spinosisraceae, Stellarimaceae, Hyalodiscaceae, Coscinodiscaceae, Ethmodiscaceae, Trigoniumaceae, Azpeitiaceae*. Izdatel'stvo St. Peterburgskogo Universiteta, St. Petersburg, 2002. 111 str. Cena: (nie podano). ISBN 5-2888-02608-4.

Od 1974 roku zaczęto wydawać w Leninradzie (dziś St. Petersburg) serię „Diatomovye vodorosli SSSR, iskopaemye i sovremennye”. Pierwszy tom pod redakcją (i z inicjatywy) A. I. Proszkiny-Ławrenko zawierał podstawowe wiadomości o biologii, morfologii i metodyce badań oraz charakterystykę flor okrzemek z rozmaitych rejonów ZSSR od trzeciorzędu po współczesne. Było to zestawienie ówczesnego, oryginalnego dorobku radzieckich diatmologów. Zamierzono wówczas poświęcić dwa następne tomy opisom wszystkich taksonów okrzemek znanych z tych terenów.

Potem I. Makarowa zorganizowała dużą grupę diatomologów opracowujących do drugiego tomu tego wydawnictwa współczesne i kopalne taksony należące do grupy *Centrophycidae*. Pierwsza część tego tomu została opublikowana w 1988 roku. Obejmowała rodziny *Pyxidiculaceae*, *Thalassiosiropsidaceae*, *Triceratiaceae* i *Thalassiosiraceae* zawierające łącznie 109 gatunków. Druga część wydana w 1992 roku, również pod redakcją Makarowej, objęła 166 gatunków z rodzin *Stephanodiscaceae*, *Ecodictyonaceae*, *Paraliaceae*, *Radialiplicataceae*, *Pseudopodosiraceae*, *Trochorosiraceae*, *Melosiraceae* i *Aulacosiraceae*.

Część trzecia tego tomu (tu recenzowana) ukazała się w 2002 roku, już po rozpadzie Związku Radzieckiego (w 1991 roku), i dlatego konieczna była zmiana tytułu całej serii wydawniczej. Część ta, napisana przez ośmiu autorów (w tym w znacznej części przez T. Kozyrenko, I. Makarową, W. Nikołajewa i N. Strelnikową), obejmuje 86 gatunków należących do ośmiu rodzin. Tak, jak i w poprzednich częściach, przy aktualnych nazwach taksonów zestawiono ich ważniejsze synonimy; opisy oparto na podstawie zacytowanej literatury. Większość uwzględnionych gatunków i odmian zilustrowano na fotografiach spod mikroskopu świetlnego i skaningowego; są one niemal wyłącznie oryginalne lub zaczerpnięte z lokalnej literatury. Podano informacje dotyczące ich ekologii, biogeografii i stratygrafii, a także miejsca znalezienia w Rosji i przyległych krajach, szkoda że bez podania źródła tych wiadomości. Zamieszczone dychotomiczne klucze ułatwiają oznaczanie poszczególnych rodzajów i gatunków. Obszerny spis cytowanej literatury i alfabetyczny zestaw uwzględnionych łacińskich nazw taksonów kończy dzieło.

Także i w tej części wprowadzono trochę zmian nomenklatorycznych. W pierwszej i drugiej było też kilka nowo opisanych rodzajów i gatunków (bez podania diagnozy łacińskiej).

W odróżnieniu od poprzednich, część ta została wydana na znacznie lepszym papierze, co szczególnie korzystnie odbija się na jakości fotografii zestawionych w 87 tablicach.

Choroba i śmierć Makarowej w 2000 roku spowodowały opóźnienie w wydaniu tej części, chociaż, jak napisano w przedślowiu, maszynopis był gotowy do druku już w 1996 roku. Zamieszczono też informację, że zaistniałe później zmiany nie zostały uwzględnione. Opóźniła się również dystrybucja tej książki.

Na uznanie zasługuje konsekwentna kontynuacja pierwszej nowoczesnej, regionalnej monografii okrzemek morskich i słodkowodnych, współczesnych i wymarłych, od czasu wprowadzenia do badań mikroskopów elektronowych. Jest to podsumowanie dotychczasowego wieloletniego, oryginalnego dorobku taksonomicznych studiów dużej grupy specjalistów nad gatunkami występującymi na tym rozległym i zróżnicowanym terytorium euroazjatyckim. Co prawda, dotyczy ono na razie tylko części grupy *Centrophycidae*, ale jego powszechna przydatność nie ulega wątpliwości. Na pewno dużym utrudnieniem w korzystaniu z niego będzie język rosyjski i cyrylica; przetłumaczenie go na język angielski byłoby dobrze przyjęte.

Można się spodziewać, że ambitny zespół rosyjskich specjalistów będzie dążył do dalszego opracowywania kolejnych części (i uzupełnień) drugiego tomu, a potem jeszcze trzeciego, mającego objąć *Pennatophycidae*. Jest to zadanie na wiele, wiele lat.

Jadwiga SIEMIŃSKA

MOORE, J. A. *Charophytes of Great Britain and Ireland*. Botanical Society of the British Isles, B.S.B.I. Handbook No. 5, London, 1986. 140 str., miękka oprawa. Cena: 11,00 EURO. ISBN 0-901158-16-X.

Omawiana pozycja, to niewielkich rozmiarów książeczka, w której zawarte jest kompendium wiedzy o ramienicach (*Charophyta*) – grupy makroskopowych glonów zbiorników słodko- i słonowodnych z Wysp Brytyjskich i Irlandii. Jest pomyślana jako pomoc do szybkiego i w miarę precyzyjnego oznaczania gatunków ramienic. Adresowana jest do niespecjalistów,

którzy jednak znają podstawowe arkana oznaczania ramienic.

Jak każdy podręcznik do oznaczania, niniejsza książka zawiera ogólne informacje o przyjętym systemie klasyfikacji, anatomii, morfologii i ekologii ramienic. Są tu również ilustracje oraz klucz do oznaczania gatunków, jak też opisy możliwych do odnalezienia taksonów. Pod koniec książki autorka zamieszcza krótki słowniczek stosowanych fachowych terminów, co dla amatorów, ale też i nie anglojęzycznych specjalistów, stanowi wartość samą w sobie. Na końcu książki, autorka zamieściła mapki rozmieszczenia odnotowanych gatunków.

Pewnym mankamentem omawianej książki może być fakt, iż taksonomia *Charophyta* podana jest w oryginalnym ujęciu R. D. Wood i K. Imahori (*A monograph of the Characeae*) z modyfikacjami uwzględniającymi nazewnictwo stosowane głównie przez brytyjskich badaczy (Groves i Bullock-Webster). Efektem jest znaczne utrudnienie w korzystaniu z niej badaczom początkującym, bądź też przyzwyczajonym do rdzennie europejskiego nazewnictwa wywodzącego się z podręczników takich autorów, jak W. Migula, W. Krause czy I. Dąbbska. Osobę rozpoczynającą swą przygodę z ramienicami czeka niewątpliwa konsternacja, gdy będzie się starała wyjaśnić różnice pomiędzy np. *Chara vulgaris* L. var. *vulgaris*, a *Ch. vulgaris* var. *contraria* A. Braun ex Kützing, na dodatek porównując te zapisy z jakimkolwiek „kontynentalnym” kluczem. Są to oczywiście dwa różne gatunki. Kombinacje nomenklatoryczne R. D. Wood i K. Imahori, jakie zastosowała autorka, owszem, mają wartość, jeśli próbuje się pokazać inne spojrzenie na filogenezę gromady *Charophyta*, ale do jej wyjaśnienia prowadzi chyba trochę inna droga. Do tej pory taksonomia *Charophyta* zaproponowana w 1965 roku przez wspomnianych autorów wzbudza kontrowersje i stosunkowo rzadko na świecie jest akceptowana.

Podsumowując, niewielkie rozmiary tej pozycji, rysunki i opisy stanowią niewątpliwą zaletę w badaniach terenowych, co wespół z podręczną lupą, mogłoby pomóc w szybkiej

identyfikacji znalezionej rośliny. Mogłoby, gdyby nie skomplikowane nazewnictwo ramienic, o którym wspomniałem. Zalecałbym zatem ostrożność w stosowaniu nazewnictwa pochodzącego z tej książki, które z pewnością nastęrczy kłopotów.

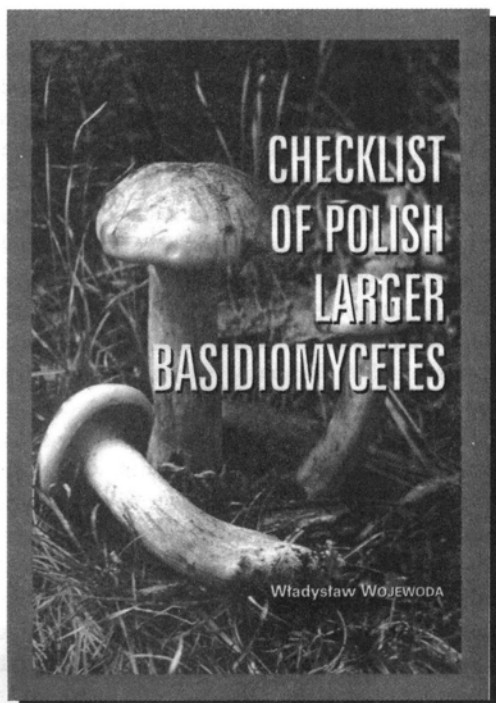
Jacek URBANIAK

WOJEWODA W. *Checklist of Polish Larger Basidiomycetes (Krytyczna lista wielkoowocnikowych grzybów podstawkowych Polski)*. Biodiversity of Poland – Różnorodność biologiczna Polski. Vol. 7. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków, 2003. 812 str. Cena: 115,00 PLN. ISBN 83-89648-09-1.

W serii wydawniczej „Biodiversity of Poland – Bioróżnorodność biologiczna Polski”, wydawanej pod redakcją prof. Zbigniewa Mirka, ukazał się 7 wolumin tej serii pt. *Checklist of Polish Larger Basidiomycetes (Krytyczna lista wielkoowocnikowych grzybów podstawkowych Polski)* pióra Władysława Wojewody. Profesor Wojewoda należy do najwybitniejszych polskich mikologów, jest autorem kilkuset prac naukowych, w tym m.in. podręczników akademickich i atlasów grzybów. Recenzowane dzieło jest rezultatem czterdziestu lat benedyktyńskiej pracy; autor przejrzał krytycznie ogromną literaturę, od pierwszych polskich zapisków mikologicznych do roku 2003. Jest to pierwsze od ponad wieku tego typu opracowanie, tj. od czasu wydania w 1899 r. pełnego inwentarza grzybów *Basidiomycetes* Polski (*Grzyby podstawkozarodnikowe Królestwa Polskiego*) przez S. Chełchowskiego, chociaż z oczywistych względów trudne do porównania. Recenzowana praca należy niewątpliwie do najwybitniejszych dzieł autora, jak również do najważniejszych opracowań polskiej mikologii w ostatnim czasie. Krytyczna lista polskich macromycetes (*Basidiomycetes*) jest bowiem nie tylko wykazem stwierdzonych do tej pory gatunków grzybów wielkoowocnikowych w Polsce, ale stanowi podsumowanie naukowej działalności polskiej mikologii w jej blisko 150 letniej historii. Dzieło

to ukazują głównie stan rozpoznania zasobów grzybów wielkoowocnikowych *Basidiomycetes*, ich bioróżnorodność, ekologię i zagrożenia, ale pośrednio również stan zbadania obszaru Polski. Autor starał się uwzględnić możliwie jak największą liczbę gatunków stwierdzonych w naszym kraju, czerpiąc informację o nich z krytycznie przeglądanych różnorodnych źródeł, głównie z polskiej i zagranicznej literatury oraz ze zbiorów zielnikowych.

Wykaz gatunków został ułożony w porządku alfabetycznym, co ułatwia szybkie dotarcie do określonego taksonu w tomie liczącym ponad 800 stron. Dla każdego gatunku podano aktualnie przyjmowaną nazwę łacińską oraz najczęściej używane synonimy, co jest niezwykle ważnym ułatwieniem przy często dokonywanych zmianach nazewnictwa. Przy rodzajach podano ich przynależność do rodzin i rzędów, a także liczbę gatunków znanych z Polski. Podano także najważniejsze nazwy polskie. Dla wielu taksonów autor zaproponował nowe nazwy polskie, zwłaszcza dla tych, które dotychczas ich nie posiadały lub też zaproponował nowe nazwy, z różnych przyczyn lepiej uzasadnione. Pewne zmiany nazw polskich zostały zaproponowane z uwagi na zmiany w ujęciu systematycznym, np. pieniażek dębowy (*Collybia dryophila*) został przeniesiony do nowego rodzaju łysostopek (*Gymnopus*) i wobec tego jego obecnie proponowana nazwa brzmi „łysostopek pospolity”. Niektóre zaproponowane polskie nazwy z pewnością będą przyjmowały się z niemałymi trudnościami, z uwagi na mocne osadzenie w literaturze popularnej, nazewnictwie ludowym itp.; np. muchomor sromotnikowy (*Amanita phalloides*) jest nazwą powszechnie stosowaną w Polsce, podczas gdy w innych językach europejskich grzyb ten w tłumaczeniu nosi nazwę „muchomor zielonkawy” i taką też nazwę autor zaleca stosować w języku polskim. Dla każdego gatunku podano ponadto krótkie charakterystyki siedliska i ekologii, a także rozmieszczenie w Polsce. Dla gatunków występujących w kraju bardzo rzadko i rzadko wymieniono wszystkie lub prawie wszystkie stanowiska, dla występujących często – wybrane, natomiast dla gatunków pospo-



litych podano tylko ogólną charakterystykę ich rozmieszczenia. Cytowane stanowiska posiadają odсылce do literatury lub do odpowiedniego zbioru zielnikowego; stanowiska, dla przejrzystości i łatwiejszej lokalizacji, zostały pogrupowane wg regionów fizycznogeograficznych Polski w ujęciu Kondrackiego (2000). Ceną pomocą dla zainteresowanych są też cytaty publikowanych map rozmieszczenia gatunków w Polsce. Dla wszystkich gatunków grzybów podano ponadto informację o ich ewentualnym zagrożeniu w Polsce, z odniesieniem do publikowanych krajowych czerwonych list, a także do czerwonych list innych krajów europejskich.

Podział systematyczny grzybów przyjęto według Kirka i in. (2001), natomiast nomenklaturę grzybów podano według najnowszej literatury specjalistycznej. *Krytyczna lista wielkoowocnikowych grzybów podstawkowych Polski* obejmuje blisko 2650 nazw gatunków należących do około 400 rodzajów, przy czym autor w odniesieniu do około 100 gatunków stawia znak zapytania, uznając je za wątpliwe. Zatem nie budząca wątpliwości liczba grzybów

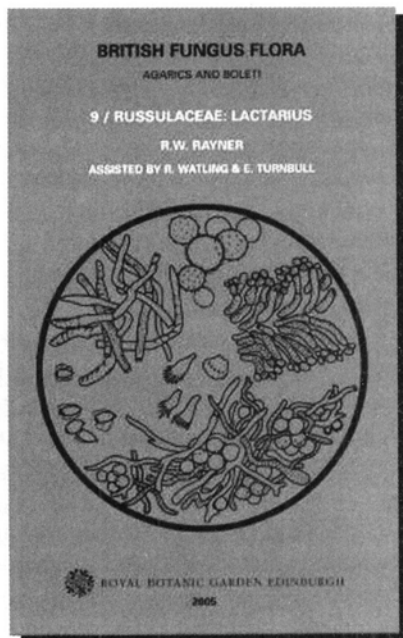
wielkoowocnikowych *Basidiomycetes* występujących w Polsce wynosi około 2550 gatunków. Jest to jednak liczba znacząco niższa od ponad 4000 gatunków *Basidiomycetes* podawanych dla Europy. Również na tle porównywalnej dawnej RFN liczba grzybów w Polsce jest niższa o ponad 1000 gatunków. Wartości te wyraźnie wskazują na ogrom pracy, jaki czeka polskich mikologów w rozpoznaniu zasobów *Basidiomycetes*, w opracowaniu ich rozmieszczenia, ocenie stanu zachowania i zagrożenia. Niewątpliwie fundamentalną pomocą w tym przedsięwzięciu będzie recenzowana książka.

Na uwagę zasługuje bardzo obszerny rozdział zawierający cytowaną literaturę. Obejmuje on blisko 1,5 tysiąca pozycji i stanowi bogate źródło informacji o grzybach *Basidiomycetes* Polski. Końcowym rozdziałem tomu jest indeks polskich nazw grzybów z odsyłaczami do nazw łacińskich, który ma ułatwiać korzystanie z tego dzieła tym wszystkim, którzy na co dzień nie posługują się terminologią łacińską.

Reasumując, recenzowana książka jest dziełem wybitnym, źródłem ogromnej informacji o grzybach *Basidiomycetes* Polski, nie mającym odpowiednika w polskiej literaturze mikologicznej. Przystępny sposób prezentacji wiadomości o każdym gatunku sprawia, że jest to pozycja, z której mogą korzystać czytelnicy o różnym poziomie wtajemniczenia mikologicznego, zarówno specjaliści mikolodzy, nauczyciele i studenci kierunków przyrodniczych, leśnicy, jak i amatorzy. Dzieło *Checklist of Polish Larger Basidiomycetes* powinno należeć do podstawowej literatury każdego polskiego mikologa. Nie ulega też wątpliwości, że będzie cennym źródłem wiedzy dla zagranicznych mikologów.

Janusz ŁUSZCZYŃSKI

RAYNER R. W. (współpraca: R. WATLING, E. TURNBULL), *British Fungus Flora: Agarics & Boleti Part 9. Russulaceae: Lactarius*. Royal Botanic Garden, Edinburgh, 2005. 203 str.; liczne ryciny kreskowe. Cena: 13,50 GBP. ISBN 1-87-2291-34-1.



Opracowanie obejmuje grzyby kapeluszowe z rodzaju *Lactarius* (mleczej). Ma ono charakter taksonomiczny: obejmuje prawie połowę rodziny gołąbków (*Russulaceae*), a mianowicie rodzaj *Lactarius*. Autor, przy współpracy z dwoma kolegami, skoncentrował się na szczegółowym omówieniu materiału przede wszystkim zebranego w stanie świeżym na obszarze Wielkiej Brytanii; okazy pochodziły przynajmniej z dwóch różnych stanowisk. Cały rodzaj został przedstawiony na przykładzie 64 gatunków.

Każdy gatunek został szczegółowo opisany. Cenne uzupełnienia stanowią kreskowe szkice zarodników poszczególnych gatunków, ich cystyd, a także zestawienia synonimów. Autorzy pamiętali o uwzględnieniu różnorodności i zmienności postaci owocników. Dodatkowo załączyli ekologiczną listę gatunków, a także listę nazw odrzuconych. Załączyli ponadto listę epitetów w odniesieniu do okazów i gatunków wymagających dalszych obserwacji.

Przedstawiane dzieło – już dziewiąte w serii wydawniczej na temat grzybów kapeluszowych – stanowi rodzaj monograficznego opracowania, które ma służyć pomocą nie tylko mikologom brytyjskim. Specjaliści z innych krajów znajdują

w nim wiele informacji niezbędnych podczas poszukiwania materiału. Dla ułatwienia odpowiedniej identyfikacji barw podanych w opisach, wydawnictwo załączyło wzorzec 84 barw z przyjętymi dla nich określeniami. Omawiana monografia należy do bardzo pożytecznych dzieł, godnych polecenia wszystkim interesującym się mikologią, jak również początkującym specjalistom w zakresie botaniki.

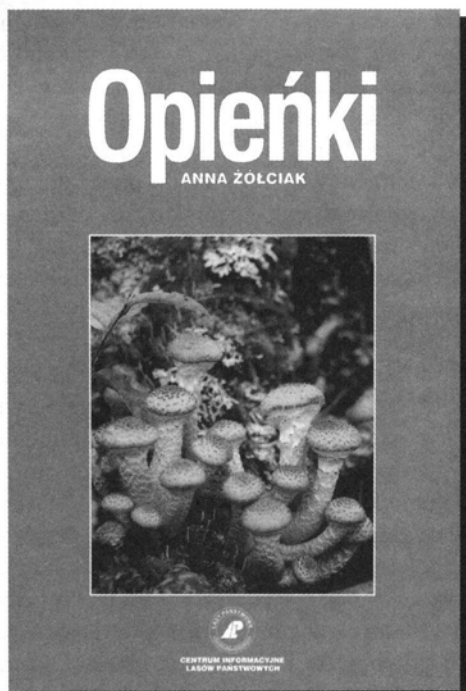
Alina SKIRGIELŁO

ŻÓŁCIAK A. *Opieńki*. Centrum Informacyjne Lasów Państwowych, Warszawa, 2005. 111 str. Cena: 29,00 PLN. ISBN 83-88478-85-0.

Na rynku wydawniczym ukazała się interesująca książka Anny Żółciak pt. *Opieńki*. Autorka jest fitopatologiem i pracownikiem naukowym Instytutu Badawczego Leśnictwa; od wielu lat zajmuje się problematyką różnorodności, zmienności i rozmieszczenia gatunków z rodzaju *Armillaria* w Polsce, a także ochrony drzewostanów i drzew leśnych przed patogenami korzeniowymi. Zagadnienia, którymi zajmuje się autorka, są bardzo ważne z gospodarczego i ekonomicznego punktu widzenia, bowiem grzyby, które są przedmiotem recenzowanego opracowania są pasożytami wyrządzającymi poważne szkody w lasach, plantacjach leśnych i rolniczych, zadrzewieniach i zakrzaczeniach, sadach, parkach i ogrodach. W szczególnie korzystnych warunkach opieńki stają się groźnymi pasożytami korzeni drzew, krzewów, a nawet roślin zielnych, wywołując chorobę zwaną opieńkową zgnilizną korzeni. Problem ten odnosi się nie tylko do obszaru Polski, ale rozciąga się znacznie szerzej obejmując rozległe obszary w strefie klimatu umiarkowanego i podzwrotnikowego. W Europie dotyczy on zarówno gatunków drzew iglastych, jak i liściastych, w Polsce szczególnie dotkliwy jest w drzewostanach iglastych. Niektóre regiony, jak np. Podkarpacie, zmagają się z epifitozą opieńkową w drzewostanach świerkowych, na Mazurach – w monokulturach sosnowych,

a w ostatnich trzech dekadach epifitoza opieńkowa na Pomorzu i w Bieszczadach przeniosła się na drzewostany liściaste (bukowe), tradycyjnie uważane za odporne.

Rodzaj opieńka (*Armillaria*) należy do rodziny gąskowatych (*Tricholomataceae*), rzędu pieczarkowców (*Agaricales*) i klasy podstawczaków (*Basidiomycetes*). Grzyby te stanowią problem nie tylko natury gospodarczej, ekonomicznej, ale również natury taksonomicznej. W kluczu do oznaczania grzybów wielkoowocnikowych Horak (2005) wyróżnia na terenie Europy 7 gatunków. Poza dwoma, bardzo rzadkimi i nie budzącymi wątpliwości gatunkami (*Armillaria ectypa* i *A. tabescens*), pozostałe gatunki z tego rodzaju są trudne do oznaczenia i tradycyjnie, a także ze względów praktycznych, zaliczane były do jednego zbiorowego gatunku *Armillaria mellea* s.l. Duża zmienność owocników, szerokie spektrum żywicieli, a także szeroki zasięg obejmujący różne typy klimatu, siedlisk i fitocenoz budziły u mikologów wątpliwości co do zasadności kompleksowego ujmowania tego taksonu. Badania m.in. fińskich



mikologów, zwłaszcza Hintikki i Korhonena, nad biologią opieńek dowiodły, że mamy do czynienia z różnymi biologicznie gatunkami o słabo wykształconych cechach morfologicznych, które w istotny sposób utrudniają ich oznaczanie. Testy intersterylne dowiodły, że w obrębie kompleksu *Armillaria mellea* istnieje na terenie Europy pięć odrębnych gatunków: *A. borealis*, *A. ostoyae*, *A. cepistipes*, *A. gallica* i *A. mellea* s.str. W świetle tej rewizji interesującym faktem jest to, że opieńka miodowa *A. mellea* s.str. jest gatunkiem o bardzo wyraźnie zaznaczonym areale ograniczonym do Europy Zachodniej, osiągając na terenie zachodniej Polski wschodnią granicę zasięgu; w Polsce jest gatunkiem bardzo rzadkim, rozpoznanym dotychczas tylko na dwóch stanowiskach. Do najbardziej rozpowszechnionych gatunków należą na terenie naszego kraju *A. ostoyae*, *A. borealis* i *A. gallica*.

Książka dr Anny Żółciak ma charakter popularnej monografii rodzaju *Armillaria*, adresowanej do szerszego grona odbiorców, głównie, jak sądzę, do leśników, nauczycieli i studentów kierunków przyrodniczych.

We wstępnych rozdziałach omawianego opracowania autorka przedstawia problemy taksonomii, nomenklatury, zamieszcza klucz do oznaczania gatunków *Armillaria* i barwne ryciny ich owocników, a także wybrane problemy biologii opieńek. Opieńki posiadają bardzo interesującą i odmienną w stosunku do reszty grzybów podstawkowych cykl przemian faz jądrowych, który charakteryzuje się krótką, przejściową fazą dikariotyczną i długą, obejmującą zasadniczą część grzybni vegetatywnej, fazą diploidalną. Taki cykl przemian faz jądrowych wyraźnie różni się od pozostałych grzybów podstawkowych, u których zasadnicza grzybnia vegetatywna rozwija się w dikariofazie, a faza diploidalna jest bardzo krótka i ograniczona tylko do jednej komórki (komórki macierzystej podstawki). Pod względem seksualności opieńki są grzybami tetrapolarnymi o nie do końca poznanym cyklu rozwoju. W dalszych częściach książki scharakteryzowano ekologiczne warunki występowania tych grzybów w Europie, ich rozmieszczenie geograficzne i rośliny żywicielskie (około 600

gatunków!). Duża część pracy poświęcona jest opieńkowej zgniliznie korzeni, chorobie groźnej w skutkach, opisaną tu szczegółowo wraz z podaniem objawów etiologicznych i warunków sprzyjających rozwojowi choroby. Całość zjawiska jest bardzo bogato ilustrowana barwnymi fotografiami. Końcowe rozdziały poświęcone są organom wegetatywnym i generatywnym opieńek, szczególnie ryzomorfom i owocnikom. Ostatni rozdział dotyczy szkód wyrządzanych przez opisywane pasożyty i sposobów ograniczania rozwoju opieńkowej zgnilizny korzeni. Autorka zwraca szczególną uwagę na odpowiednie metody hodowlane i metody biologiczne, z wykorzystaniem różnych grzybowych antagonistów opieńek. Ważną częścią książki jest bogate piśmiennictwo przedmiotu i załączony słowniczek wybranych, trudniejszych terminów.

Reasumując, autorka opublikowała bardzo ciekawą i potrzebną książkę o rodzaju *Armillaria*. Zamieszczony klucz, opisy i liczne kolorowe fotografie ułatwią identyfikację odpowiednich gatunków, co ma ogromne znaczenie nie tylko dla praktyków (leśników i hodowców), ale także dla mikologów, nauczycieli i studentów kierunków leśnych, rolniczych i biologicznych. *Opieńki* Anny Żółciak są godne polecenia i powinny należeć do podstawowej literatury mikologicznej w bibliotekach osób zajmujących się grzybami.

Janusz ŁUSZCZYŃSKI

NADCHODZĄCE SPOTKANIA FORTHCOMING MEETINGS

- HAPLOIDS IN HIGHER PLANTS III, 12–15 II 2006

Informacja: MONDIAL CONGRESS, Operngasse 20b, A-1040 Vienna, AUSTRIA

Tel. +43 1 58 80 4 – 0

Fax: +43 1 58 80 4 – 185

E-mail: haploids2006@mondial.at

http://www.mondial.at